

§ 1. Поняття та ознаки юридичної науки

Юриспруденція, або правознавство — спеціалізована галузь знань у сфері суспільствознавства. Якщо суспільствознавство — це наука про суспільство взагалі, то правознавство — система знань у галузі права і держави. Термін «правознавство» тотожний терміну «юриспруденція».

Термін «юриспруденція» виник у Стародавньому Римі наприкінці IV — на початку III століття до н.е. (лат. *jurisprudentia* — знання права) і зараз вживається у значеннях:

- науки про право і державу, тобто юридичної науки, інакше — теоретичної діяльності у галузі права;
- професійної практичної діяльності юриста (суддя, прокурор, слідчий, нотаріус, адвокат тощо).

Юридична наука — це система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності.

Основні риси (ознаки) юридичної науки:

1. Суспільна наука, що має прикладний характер. Вона покликана обслуговувати потреби громадського життя, юридичної практики, юридичної освіти, забезпечувати юридичних робітників необхідними даними про видання і застосування законів.
2. Наука, що має властивості точних наук. Юридична наука включає в основному конкретні знання, виражені у точних конструкціях, співвідношеннях, як і природничі науки. Юриспруденцію деякою мірою можна порівняти з медичною наукою, яка також поєднує теоретичну і прикладну (практичну) спрямованість. Юрист, як і лікар, має справу зі здоров'ям і життям. Діяльність юриста стосується «здоров'я» суспільства у цілому,

духовного життя людини. Юріст проводить профілактичну роботу, «лікує» пороки у суспільному житті, духовному світі людини.

У цьому полягає гуманістична спрямованість професії юриста і лікаря, які виникли за стародавніх часів.

3. Наука, що втілює у собі позитивні якості наук про мислення.

Вона досліджує питання, пов'язані зі спроможністю відобразити об'єктивну дійсність у правових судженнях і поняттях у процесі створення і застосування законів (вивчення обставин юридичної справи, тлумачення законів і т. і.). Так, скажімо, одна із юридичних дисциплін — криміналістика[1] присвячена специфічним питанням людського мислення, застосуванню багатьох спеціальних знань при розслідуванні злочинів.

Отже, юридична наука вбирає в себе якості всіх трьох основних галузей людських знань — суспільних наук, природничих наук, наук про мислення.

Головне призначення теоретичної юриспруденції (юридичної науки) — бути науковим орієнтиром для практики державного і правового будівництва на підґрунті пізнання і усвідомлення відповідних суспільних процесів та явищ. Юридична наука в сучасній Україні ґрунтуються на досягненнях і досвіді вітчизняної юриспруденції та юриспруденції інших країн, на ідеях і цінностях прав і свобод людини, панування права і соціально-правової державності.

§ 2. Об'єкти, предмет, метод, функції юридичної науки

Поняття юридичної науки можна розкрити через розуміння об'єктів, предмета, методу і функцій. Під об'єктами маються на увазі конкретні сфери (сторони) об'єктивної дійсності, під предметом науки — певний зріз (частина) об'єкта пізнання.

Об'єктами юридичної науки є держава і право — фактично два об'єкти. Проте юриспруденція, як і кожна наука, має один предмет вивчення.

Вихідним для визначення поняття юриспруденції є право, що включає у себе правове поняття держави. Держава і право пізнаються і досліджуються як складові моменти єдиного об'єкта юридичної науки. В основу їх вивчення покладено один принцип і критерій юридичності, що конкретизується в окремих сферах і напрямках юридичного пізнання держави і права. Ця конкретизація присутня в усіх окремих визначеннях і характеристиках держави і права, у системі понять юридичної науки в цілому та окремих юридичних наук.

Предмет юридичної науки — об'єктивні властивості права і держави в їх

поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності.

Якщо предмет юридичної науки — це поняття права в усіх аспектах його теоретико-пізнавального прояву і вираження, то предметкої окремої юридичної науки — якийсь певний елемент юридичної дійсності.

Метод юриспруденції являє собою засіб юридичного пізнання, створення та організації юридичного знання. За допомогою юридичного методу предмет юриспруденції конкретизується і оформлюється у відповідну юридичну теорію (юридичну науку) як єдину систему знань про державу і право, висловлену в поняттях.

Основний метод юридичної науки — філософська діалектика (матеріалістична та ідеалістична).

Функції юридичної науки — основні напрямки розуміння і вираження юридичного знання:

- онтологічна (пізнавальна) -- вивчення фундаментальних якостей матерії права, найзагальніших сутнісних явищ і процесів у державному житті, відкриття раніше невідомих закономірностей буття держави і права;
- евристична — пізнання нового в державно-правовому житті, відкриття раніше невідомих закономірностей буття держави і права;
- прогностична — передбачення розвитку державно-правових процесів;
- практично-організаційна — обслуговування практики;
- методологічна — дослідження і розробка засобів вивчення правової дійсності;
- ідеологічна — вплив на розвиток правової культури суспільства і людини;
- політична — допомога у формуванні державно-правової політики, роз'ясненні політичних і законодавчих рішень.

§ 3. Юриспруденція як система юридичних наук

У системі суспільних наук юридична наука (правознавство) виступає як єдина галузь знань, предметом вивчення якої є держава і право. Ця галузь знань є системою

взаємозалежних юридичних наук, яка за сферами прояву може бути диференційована на цикли наук:

- теоретично-історичні (теорія держави і права, історія держави і права та ін.);
- державознавчі (державне право, адміністративне право та ін.);
- цивілістичні (цивільне право, цивільний процес, господарський процес, сімейне право та ін.);
- криміналістичні (кримінальне право, кримінальний процес, виправно-трудове право та ін.).

Окреме місце посідають науки, які вивчають такі, що реалізують право, відносини між державами — міжнародне право (приватне і публічне), а також науки, що вивчають державу і право інших країн.

Кожна з зазначених наук є юридичною, має свої предмет і методи вивчення. Разом вони входять до поняття «юридична наука». Якщо предмет юридичної науки в цілому — це поняття права в усіх аспектах його теоретико-пізнавального прояву і виразу, то предметожної окремої юридичної науки як складової предмета юридичної науки в цілому — це один з аспектів поняття права, яка є певна сторона юридичної дійсності. Відтак, юридична наука (правознавство) — єдина і водночас диференційована наука.

Держава і право у своєму розвитку впливають на юридичну науку, яка постійно збагачується. З'являються нові або ускладнюються існуючі правові інститути і явища (іпотека, застава, траст, приватизація, комерціалізація тощо). Виникають нові суб'єкти права (банки, акціонерні товариства, комерційні структури тощо). Розширяються сфери цивільного обороту. Зростають права громадян. Усе це стимулює появу на дереві юридичного знання нових наукових напрямків.

У розвитку юридичного знання момент новизни тісно пов'язаний із моментом спадкоємності. Нова форма в юриспруденції змінює застарілу. Одночасно утримуються і сприймаються практично і науково значущі результати, які набувають нових властивостей на вищому витку розвитку.

Науково-технічний прогрес, спеціалізація наукового знання, зміна тих чи інших суспільних процесів покликали до життя космічне, атомне, комп'ютерне право. Несприятливе становище з охороною довкілля змусило наукове співтовариство зайнчатися розробкою екологічного (природоохоронного) права. Соціально-економічні зміни в суспільстві, пов'язані з розвитком ринкових відносин, призвели до виділення підприємницького (комерційного), податкового, банківського, біржового права.

Юридичну науку як систему юридичних наук можна представити через структуру — внутрішній поділ на основні групи (види) наук, що знаходяться у взаємному зв'язку:

- 1) теоретико-історичні (теорія держави і права, історія держави і права — загальна і вітчизняна, історія учень про державу і право);
 - 2) галузеві (державне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, сімейне право, адміністративне право, фінансове право, екологічне право, комерційне право та ін.)
- і міжгалузеві (кримінологія, прокурорський нагляд, організація правосуддя);
- 3) спеціальні прикладні (криміналістика, судова медицина, судова психологія, судова бухгалтерія та ін.). Прикладні науки є комплексними. Для вирішення правових питань вони використовують положення і висновки як юридичних, так і неюридич-них наук (фізики, хімії, загальної теорії статистики, медицини та ін.);
 - 4) науки, що вивчають публічне і приватне міжнародне право, конституційне право інших країн та ін.

У складі правознавства історично першими виникли галузеві науки. Теоретико-історичні науки стали результатом вивчення закономірностей правової дійсності, теоретичним узагальненням державно-правових знань, здобутих протягом історії.

У наші дні використовуються результати багатовікових досягнень у царині пізнання права, закону, держави. Правознавство перебуває в стані підйому, що пов'язано з об'єктивними умовами — переходом до ринкових відносин, суверенізацією України, формуванням нового мислення, концептуальною основою якого є права людини.